

Georges Sorel

ΤΟ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΩΝ ΣΥΝΔΙΚΑΤΩΝ*

I

Νέοι τρόποι για να τεθεί το θέμα των συνδικάτων σύμφωνα με τη θεωρία του ιστορικού υλισμού.

Ι ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΕΣ συγγραφείς δεν πολυσυμφωνούν γύρω από το μέλλον των επαγγελματικών συνδικάτων για τους μεν, τα συνδικάτα πρέπει να παίξουν δευτερεύοντα ρόλο, να χρησιμεύσουν, δηλαδή, σαν στήριγμα μιας οργάνωσης εκλογικού χαρακτήρα — για άλλους, καλούνται να διεξαγάγουν μέσα από μαχητικές απεργίες τον υπέρτατο αγώνα ενάντια στην καπιταλιστική κοινωνία.

Σ' αυτές τις δύο απόψεις έδωσαν τις ακατάλληλες ονομασίες του

---

* Georges SOREL, «L' Avenir socialiste des syndicats». Πρωτοδημοσιεύθηκε το 1898 στην *Humanité nouvelle* σε δύο τεύχη: II (9) Μάρτιος, σσ. 294-307 και (10) Απρίλιος- Μάιος, σσ. 432-445.

Κυκλοφόρησε σε μπροσούρα την ίδια χρονιά και με κάποιες τροποποιήσεις επανεκδόθηκε το 1901.

Το 1919 περιελήφθη σ' ένα τόμο αποτελούμενο από διάφορα άρθρα του

Sorel με τον τίτλο *Matériaux d' une théorie du prolétariat*.

Το παρόν: Georges SOREL, «L' avenir socialiste des syndicats» (1898) στο: *Matériaux d' une théorie du prolétariat* [Υλικά για μια θεωρία του προλεταριάτου], επανεκτύπωση της 2ης έκδοσης του 1921, Παρίσι-Γενεύη: Slatuine, 1981 σσ. 77-133.

πολιτικού συστήματος και του οικονομικού συστήματος. Δεν θέλω να παρέμβω σ' αυτήν τη συζήτηση. Θα ήθελα μόνο να τονίσω μερικές θεωρητικές απόψεις και να καταδείξω ότι ο ιστορικός υλισμός του Μαρξ ρίχνει άπλετο φως σ' αυτά τα προβλήματα. Σκοπεύω να πραγματευθώ με αρκετά εκτεταμένο τρόπο τη θεωρία του επαναστατικού προλεταριάτου αργότερα, όταν το γαλλικό κοινό θα έχει στη διάθεσή του τα άπαντα των Μαρξ και Ένγκελς.

Κατ' αρχήν, πρέπει να προσέξουμε να μη συγχέουμε τις θεωρίες του Μαρξ με τα προγράμματα των κομμάτων που επικαλούνται τον συγγραφέα του *Κεφαλαίου*. «Ο μαρξισμός είναι και παραμένει θεωρία», λέει ο καθηγητής Antonio Labriola. «Τα κόμματα δεν πρέπει να συναγάγουν το όνομά τους ούτε το λόγο ύπαρξής τους από μια θεωρία».¹ Στην ίδια τη Γερμανία, από το συνέδριο της Γκότα μέχρι το συνέδριο της Ερφούρτης, από το 1875 δηλαδή μέχρι το 1892, το πρόγραμμα της σοσιαλδημοκρατίας περιείχε προτάσεις των οποίων ο λανθασμένος χαρακτήρας είχε επισημανθεί από τον Μαρξ.² Επιπλέον, δεν πρέπει να πιστεύουμε ότι όλα τα προϊόντα του μόχθου του Μαρξ μπορούν να συνοψισθούν σε μερικές φράσεις περισυλλεγμένες από τα έργα του και συγκεντρωμένες σ' ένα δόγμα, σχολιασμένο όπως σχολιάζονται τα ευαγγελικά κείμενα από τους θεολόγους. Εδώ και λίγο καιρό οι Ιταλοί σοσιαλιστές απελευθερώθηκαν από κάθε δογματική δεισιδαιμονία: οι συντάκτες της *Critica sociale* γράφουν συχνά ότι το έργο του Μαρξ έχει ανάγκη συμπλήρωσης και ότι οι ιστορικοί νόμοι του *Κεφαλαίου* δεν μπορούν πια να εφαρμόζονται παντού. «Ήρθε η στιγμή», έγραφε πρόσφατα ένας τακτικός συντάκτης αυτού του οργάνου του επιστημονικού σοσιαλισμού, «να εξετάσουμε κριτικά τις θεμελιώδεις αρχές του σοσιαλισμού. Σ' αυτό το έργο συζήτησης και ανανέωσης του, ούτως ειπείν, επιστημονικού μας

1. Antonio Labriola, *Essais sur la conception matérialiste de l'histoire*, γαλ. μτφρ., σ. 37. Ο τόμος αυτός αποτελείται από δύο δοκίμια, το δε πρώτο έχει ιδιαίτερη σημασία καθότι υποβλήθηκε

στον κριτικό έλεγχο του Ένγκελς· εκτείνεται από τη σελ. 21 ως τη σελ. 117 της πρώτης έκδοσης που εδώ αναφέρω.

2. Σε γράμμα του 1875 δημοσιευμένο από τον Ένγκελς το 1891.

οπλοστασίου συνεισφέρει αρκετά το γαλλικό περιοδικό *Devenir social*.. Εξάλλου, αποστολή των λατινικών λαών δεν είναι, χωρίς να αλλοιώσουν την ουσία, να τροποποιήσουν, να αναπτύξουν και να φωτίσουν το περιεχόμενο της γερμανικής σκέψης;»³ Πιστεύω ότι σ' αυτό το ζήτημα αρκεί να μείνει κανείς πιστός στο πνεύμα του Μαρξ.

Είναι πολύ πιθανό πως στη θεωρία του Μαρξ το χαρακτηριστικότερο στοιχείο, ό,τι δικαιολογεί περισσότερο το όνομα του ιστορικού υλισμού, είναι το παρακάτω: η ανάπτυξη του κάθε συστήματος δημιουργεί τις υλικές συνθήκες για να επιχειρηθούν αποτελεσματικές και διαρκείς αλλαγές στις κοινωνικές σχέσεις, στο εσωτερικό των οποίων [το σύστημα] φαινόταν να έχει σταθεροποιηθεί. Γνωρίζουμε με πόση αποφασιστικότητα η σχολή του Μαρξ επέμεινε ότι όπου ο καπιταλισμός δεν είχε ακόμη αναπτυχθεί αρκετά, ήταν αδύνατο να γίνει σοσιαλιστική επανάσταση. Λόγω του ότι η θέση αυτή περιορίζει σημαντικά το ρόλο της θέλησης, ακόμα και όταν η υλική δύναμη τίθεται στην υπηρεσία μιας ευφυούς τέτοιας, κατηγορήσαν τη σχολή για μοιρολατρία.⁴

3. *Critica sociale*, 16 Ιουλίου 1877, σ. 215, στήλη 1. Το περιοδικό αυτό εθεωρείτο εκείνη την εποχή έγκυρο όργανο της σοσιαλιστικής θεωρίας.

4. Θεωρώ εξαιρετικά χρήσιμο να προσθέσω εδώ μερικές διευκρινίσεις για να προσδιορίσω το νόημα αυτής της διατύπωσης. Τις δανείζομαι από την εισαγωγή που έγραψα τον Ιούλιο του 1898 για το βιβλίο του Saverio Merlino: *Formes et essence du socialisme*. «Το σημαντικότερο στη μαρξική θεωρία είναι η έννοια ενός κοινωνικού μηχανισμού σχηματισμένου από τάξεις ο οποίος, υπό την επίδραση των σημερινών κυρίαρχων ιδεών και παθών, χρησιμεύει στο μετασχηματισμό των σύγχρονων κοινωνιών» (σελίδα V). «Και μόνο το γε-

γονός ότι ο Μαρξ εισάγει έναν κοινωνικό μηχανισμό, τον βοηθάει να απορρίψει κάθε διανοουμενίστικη κοινωνιολογία και να διαχωρίσει τη θέση του από τους ουτοπιστές. Ο μηχανισμός αυτός ωφελεί την επιστήμη υπό την προϋπόθεση ότι υπάρχουν σταθεροί σχηματισμοί που διαφεύγουν σ' αρκετά μεγάλη έκταση της νόησης ενώ αποτελούν τα σταθερά μέλη του συστήματος. Τα μέλη τούτα παραμένουν σταθερά για κάποιο χρονικό διάστημα, διατηρώντας τη μορφή και τους νόμους ανάπτυξής τους εφόσον υπάρχει στην κοινωνία τυφλό και ενστικτώδες ασυνείδητο» (σελίδες VIII-IX). «Βλέπουμε μόνον ανθρώπους συσπειρωμένους σε τάξεις να ωθούνται υπό την επιρροή παρατηρήσιμων συναι-

Φαίνεται ότι, τις περισσότερες φορές, δεν εμβάθυναν αρκετά στη μαρξική σκέψη: όλοι οι οπαδοί του ισχυρίζονται πως η επανάσταση είναι έργο του προλεταριάτου και ότι το προλεταριάτο αποτελεί γέννημα της μεγάλης βιομηχανίας· ξεχνούν όμως ότι οι εργατικές τάξεις προτού κατορθώσουν να θριαμβεύσουν πρέπει, σύμφωνα με τον Μαρξ, να διαθέτουν νομική και πολιτική ικανότητα.

Έχουν συχνά ισχυρισθεί ότι υπάρχει ομοιότητα ανάμεσα στην ιστορία του πρωτόγονου χριστιανισμού και σ' αυτή του σύγχρονου σοσιαλισμού· σ' ορισμένες τουλάχιστον πλευρές αυτής της προσέγγισης υπάρχει μεγάλη δόση αλήθειας. Αν η εκκλησία ήταν φιλοσοφική σχολή μόνον, που κήρυττε την καθαρή ηθική, θα εξαφανιζόταν όπως τόσες και τόσες συσσωματώσεις· ήταν, αντίθετα, κοινωνία που εργαζόταν για να αναπτύξει ανάμεσα στα μέλη της καινούργιες νομικές σχέσεις και κυβερνιόταν σύμφωνα με καινούργιο καταστατικό χάρτη. Τη μέρα που το διάταγμα του Μιλάνου κήρυξε την ανεξιθρησκεία, ο αυτοκράτορας επικύρωσε την ύπαρξη μιας ιεραρχίας ισχυρότερης από την αυτοκρατορική ιεραρχία και θεσμοθέτησε ένα κράτος μέσα στο κράτος. Η εισβολή των βαρβάρων δεν ήταν μόνο καταστροφική· σήμερα όλοι είναι πρόθυμοι να αναγνωρίσουν ότι οι Γερμανοί έφεραν μαζί τους αρκετά αναπτυγμένα νομικά συστήματα, ικανά να επιδράσουν στους θεσμούς και ιδιαίτερα στην οργάνωση της οικογένειας. Τέλος, η γαλλική Επανάσταση μάς προσφέρει ένα αρκετά διαφωτιστικό παράδειγμα: ό,τι μας εντυπωσιάζει περισσότερο δεν είναι η μεγάλη και θορυβώδης αναταραχή αλλά η διατήρηση ενός συστήματος που είχε από καιρό αναπτυχθεί στους κόλπους της αστικής τάξης.

Όταν ρωτούν οι εχθροί του σοσιαλισμού πώς θα είναι η προλεταριακή επανάσταση, μπορούμε να τους απαντήσουμε: «Την επαύριο του 1789, θα μπορούσε κανείς να προβλέψει ποια θα είναι η κοινωνία;» Η μηχανική και επιστημονική πρόβλεψη δεν αρμόζει σε καμμία κοι-

---

σθημάτων· μπορούμε να επαληθεύσουμε τακτικά την πορεία των φαινομένων, να διερευνήσουμε πώς μετασχηματίζεται οι συνθήκες και να διορθώσουμε τις

επόψεις μας για το μέλλον καθόσον πληθαίνουν τα αποκλίνοντα γεγονότα» (σελίδα VII).

νωνική επιστήμη. Δεν πρόκειται ωστόσο να λογαριάσουμε τι θα απογίνουν εκείνες ή οι άλλες συνήθειές μας· χρειάζεται όμως να γνωρίζουμε κατά πόσο η προετοιμασία είναι επαρκής ώστε ο αγώνας να μην καταλήξει σε καταστροφή του πολιτισμού. Ο Paul Deschanel είχε δίκιο όταν έλεγε στο κοινοβούλιο την 10η Ιουλίου 1897 ότι το 1789 η αστική τάξη είχε προετοιμασθεί. Πρέπει λοιπόν να ξέρουμε σε τι κατάσταση βρίσκεται το προλεταριάτο και να καθορίσουμε τι μέσα χρησιμοποιεί τούτη τη στιγμή για να προετοιμασθεί.

Οι ουτοπικοί ήθελαν να εγκαθιδρύνουν μια τέλεια κοινωνία. Το πρόβλημα όμως τίθεται με διαφορετικούς όρους: «η έρευνά μας δεν πρέπει να θέτει το ερώτημα πώς πρέπει να είναι η κοινωνία αλλά τι μπορεί να κάνει το προλεταριάτο στο σύγχρονο ταξικό αγώνα».⁵ Θα αναζητήσουμε τις συνέπειες της τωρινής οργάνωσης του προλεταριάτου και θα τις αποτιμήσουμε από την έποψη της προετοιμασίας.

II

Δυσκολίες που παρουσιάζει το πολιτικό πρόβλημα για το σύγχρονο σοσιαλισμό. Οικονομικές βάσεις της πολιτικής ιεραρχίας: χειρωνακτική εργασία και πνευματική εργασία. Ψευδαισθήσεις γύρω από την ανωτερότητα που αποδίδεται σε αυτήν την τελευταία.

ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΟΙ ΑΝΤΙΤΑΣΣΟΥΝ στους σοσιαλιστές την εμπειρία όλων των γνωστών επαναστάσεων και ρωτούν πώς μπορεί να γίνει απο-

5. Εισαγωγή στην πρώτη έκδοση της γαλλικής μετάφρασης των *Essais* του Antonio Labriola, που ήδη ανέφερα, σ. 4. Στην προηγούμενη σελίδα έλεγα: «Από υλιστική σκοπιά το πρόβλημα του σύγχρονου γίνεσθαι, στηρίζεται σε τρία ερωτήματα: 1ο: Διαθέτει το προλεταριάτο συνείδηση της ύπαρξής του ως ενιαίας τάξης; 2ο: Έχει αρκετές δυ-

νάμεις ώστε να πολεμήσει ενάντια στις άλλες τάξεις; 3ο: Είναι σε θέση να ανατρέψει μαζί με την καπιταλιστική οργάνωση ολόκληρο το σύστημα της παραδοσιακής ιδεολογίας;» Αυτή η εισαγωγή δεν περιελήφθη στην επόμενη έκδοση. Ο Antonio Labriola έκρινε πως δεν ήμουν αρκετά αξιόπιστος σύντροφος για έναν ορθόδοξο.

δεκτή μια υπόθεση που δεν στηρίζεται σε κανένα ιστορικό παράδειγμα. Ο Μαρξ το είχε υπ' όψη του όταν έγραφε: «Όλα τα κοινωνικά κινήματα μέχρι τώρα ήσαν έργο μειοψηφιών προς όφελος μειοψηφιών».⁶

Αυτός ο εμπειρικός νόμος εξηγείται εύκολα αν θυμηθούμε ποιοι έλεγχαν το κράτος στη σύγχρονη ιστορία. Επιπλέον, το κράτος έπαιξε σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της σύγχρονης βιομηχανίας, αφού η «νεογέννητη αστική τάξη δεν θα μπορούσε να κάνει χωρίς τη συνεχή παρέμβαση του κράτους».⁷ Η σκέψη των αστών σοσιαλιστών κυριαρχείται από τις κρατικιστικές προκαταλήψεις της αστικής τάξης.

Ο E. Durkheim, ο ικανότερος κοινωνιολόγος πανεπιστημίου, σ' ένα πρόσφατο βιβλίο του προτείνει τη δημιουργία σωματείων και επαγγελματικών ομοσπονδιών που να υπόκεινται «στη γενική δράση του κράτους».⁸ Στα συμπεράσματα των ομιλιών του για τη γεωργία, της 19ης, 26ης Ιουνίου και της 3ης Ιουλίου 1897, ο Jaurès διάκειται λιγότερο ευμενώς προς τους συνεταιρισμούς απ' ό,τι ο καθηγητής του Μπορντώ. Βεβαιώνει πως μπορούμε από τώρα να διαμορφώσουμε αρκετά ακριβή εικόνα του μελλοντικού σοσιαλιστικού κόσμου: «Γνωρίζουμε ότι στην ιδιοκτησία του αύριο, στην κοινωνία του αύριο, θα συναγωνίζονται, θα λειτουργούν τέσσερις ουσιαστικές δυνάμεις που ήδη από σήμερα αναφαίνονται και ευδοκιμούν. Η πρώτη είναι το άτομο, το δικαίωμα του ατόμου να αναπτύσσεται ελεύθερα χωρίς άλλο περιορισμό εκτός από την απαγόρευση εκμετάλλευσης, με τη μια ή την άλλη μορφή, της εργασίας του άλλου... Υπάρχει ένα άλλο στοιχείο... τα νεόκοπα συνδικάτα, αντιδραστικά σήμερα, σοσιαλιστικά αύριο αλλά ούτως ή άλλως πρώτα κύτταρα, από ορισμένες απόψεις, κάποιας συλλογικότερης οργάνωσης της κοινωνίας. Κατόπιν, πάνω

6. Ch. Andler, *Le manifeste communiste*, τόμος 1, σελ. 39. Σε κάθε επανάσταση υπήρχαν δύο στοιχεία: μια κατάληψη της εξουσίας, που παρείχε προνόμια σε μια μειοψηφία και μια κατάληψη των δικαιωμάτων. Σύμφωνα με τον Μαρξ, το πρώτο στοιχείο θα εξαφανισθεί σε

μια προλεταριακή επανάσταση, γι' αυτό και οι μαρξιστές λένε τόσο συχνά ότι το κράτος δεν θα υπάρχει πια.

7. Μαρξ, *Capital*, σελ. 327, στήλη 1.

8. E. Durkheim, *Le suicide. Etude de sociologie*, σελ. 439.

από αυτά τα αγροτικά ή εργατικά συνδικάτα, από τις επαγγελματικές συσσωματώσεις, υπάρχει η κοινότητα η οποία, από ορισμένες απόψεις, παρά τον καταμερισμό εργασίας ανάμεσα στα διάφορα τμήματα της επικράτειας, αποτελεί την πρωταρχική ενότητα, πληρέστερη και πλουσιότερη από τις επαγγελματικές οργανώσεις, που δεν ενέχουν παρά έναν πυρήνα προνομίων και διαχωριστικών φραγμών. Και τέλος, πάνω από την κοινότητα, υπάρχει το έθνος, κεντρικός οργανισμός ενότητας και συνέχειας».⁹ Παρατηρεί κανείς ότι αντικαθιστώντας τις επαγγελματικές ομοσπονδίες με την κοινότητα, ως κάτι ενδιάμεσο ανάμεσα στα τοπικά σωματεία και το κράτος, ο Jaurès ενισχύει σε μεγάλο βαθμό την οικονομική ισχύ του τελευταίου.

Δεν θα χρονοτριβήσω συζητώντας τις λεπτομέρειες αυτής της αντίληψης που δεν πολυκαταλαβαίνω μια και η γλώσσα στην οποία εκφράζεται στερείται σε μεγάλο βαθμό ακρίβειας. Μήπως, εξάλλου όλα αυτά είναι καινούργια; Μήπως δεν είναι τίποτε άλλο παρά παλιές θεωρίες ντυμένες μ' ένα όμορφο και λαμπερό κοστούμι; Η ενοποίηση των συντεχνιών στην κοινότητα μοιάζει νά'ναι απτή ανάμνηση της μεσαιωνικής ιστορίας. Αρκεί να αντικαταστήσουμε τον όρο *έθνος* με τον όρο *βασιλεία* και θα ξαναβρούμε μια παραδοσιακή ιδέα των συντηρητικών. Θα ήθελα μόνο να επιστήσω την προσοχή στην αμηχανία που καταλαμβάνει και τους ευφυέστερους ακόμη ανθρώπους όταν πρόκειται να παρουσιάσουν ένα σχέδιο ανεξάρτητο από τους παραδοσιακούς πολιτικούς θεσμούς.¹⁰ Έτσι, ο Jaurès όχι μόνον δεν απορ-

9. Jean Jaurès, *Socialisme et paysans*, σελ. 118-119. Αυτή η προπαγανδιστική προσούρα, που εξέδωσε η *Petite République*, αναπαράγει τις τρεις ομιλίες του Jaurès για την αγροτική κρίση. Παρατηρεί κανείς ότι ο ομιλητής θεωρεί πως οι αποφάνσεις του ανήκουν στην επίσημη θεωρία του σοσιαλιστικού κόμματος. Ο κολλεκτιβισμός απορρίπτεται σ' αυτό το σχέδιασμα της αυριανής ιδιοκτησίας. Ο Paul Deschanel α-

παντώντας στο σοσιαλιστή ομιλητή, στις 10 Ιουλίου 1897, τον κατηγορεί ότι ονομάζει κοινωνικοποίηση την αποκατάσταση του επίσημου τομέα.

10. Ο καθηγητής Espinas έλεγε στον Ch. Andler κατά την υποστήριξη της πολύ καλής διατριβής του για τον κρατικό σοσιαλισμό στη Γερμανία: «Μα είναι παλιομοδίτικα πράγματα που εμφανίζονται με καινούργια ονόματα!»

ρίπτει το κράτος, αλλά επιπρόσθετα, το καθιστά ρυθμιστή και κυρίαρχο της βιομηχανίας.

Απαντούν ότι το μελλοντικό κράτος θα είναι διαφορετικό από το σημερινό: στην πραγματικότητα ωστόσο μας υπόσχονται αυτήν την ωραία μεταβολή χωρίς να παρέχουν κανένα εχέγγυο. Επαναλαμβάνουν αρκετά συχνά μια διατύπωση του XVIIIου αιώνα, σύμφωνα με την οποία η κυβέρνηση θα γίνει απλή διοίκηση. Δεν πρόκειται και για μεγάλη πρόοδο. Μια αφηρημένη διατύπωση, όπως αυτή που εξετάζουμε τώρα, στερείται οποιασδήποτε ακριβούς σημασίας, εφόσον δεν τη συμπληρώνουμε καθιστώντας γνωστές τις κατευθυντήριες αρχές της σκέψης μας. Γνωρίζουμε ότι όλοι οι οικονομολόγοι του προηγούμενου αιώνα έτρεφαν μεγάλο θαυμασμό για την Κίνα: «Αυτοί», γράφει ο Tocqueville, «θεωρούν ετούτη την ανόητη και βάρβαρη κυβέρνηση παράδειγμα προς μίμηση για όλα τα έθνη του κόσμου».¹¹ Οι σαινσιμονιστές όταν μιλούσαν για τη *διοίκηση των πραγμάτων* εκθειάζαν συχνά την Αυστρία.¹² αυτή την Αυστρία την κυβερνούσε ο Μέττερνιχ! Το 1840, ο Michel Chevalier τοποθετούσε την Κίνα πάνω από τη Γαλλία.¹³ Ύστερα από όλα τούτα, φανερώνεται καθαρά η πραγματική σημασία αυτής της περίφημης διατύπωσης.

Ο Georges Platon σ' ένα επιστημονικό διεισδυτικό άρθρο του γράφει: «*Επαναστατική δικτατορία του προλεταριάτου!* Ωραία έκφραση. Αλλά, όπως λέει ο Σαίξπηρ, τα λόγια είναι θηλυκά και μόνον οι πράξεις αρσενικές... Όμοια με βουβό πρόσωπο, παθητικό υποκείμενο στην οικονομική σχέση της παραγωγής που μπορεί να προσδιορισθεί με ακρίβεια, το προλεταριάτο εμφανίζεται σαν μια απόλυτα διακριτή έννοια. Όταν όμως πρόκειται να ριχθεί στη δράση, να αντικαταστήσει τον παθητικό οικονομικό ρόλο με ενεργό πολιτικό, διαπιστώνουμε ότι αυτή η ξεκάθαρη έννοια σιγά-σιγά συσκοτίζεται. Το προλεταριάτο για να ασκήσει τη δικτατορία του πρέπει να οργανωθεί. Η εισβολή μέσα στο σώμα του προλεταριάτου σχέσεων πολιτικής

11. Tocqueville, *L'Ancien Régime et la Révolution*, άπαντα, σελ. 241. [...]

ne, σελ. 191-192.

12. G. Weill, *L'école saint-simonien-*

13. G. Weill, *ό.π.*, σελ. 199.

εξάρτησης, γέννημα της οργάνωσής του, δεν θέτει, άραγε, σε κίνδυνο την ίδια του την ύπαρξη ως μοναδικού και διακριτού σώματος και δεν οδηγεί, προς όφελος των αναδυομένων ανισοτήτων, σε λαθραία αποκατάσταση της αδικίας και της οικονομικής εκμετάλλευσης, που πρέπει να καταργηθούν; Πράγματι, όλες οι δικτατορίες, είτε ήσαν δημοκρατικές είτε ήσαν προλεταριακές, κατέληξαν —άμεσα ή έμμεσα— στην αποκατάσταση των κοινωνικών ανισοτήτων». ¹⁴

Οι ηγέτες του γαλλικού συνδικαλιστικού κινήματος δεν είναι μεγάλοι φιλόσοφοι κι ίσως να μην μπορούν να μετασχηματίσουν τις εντυπώσεις τους σε επιστημονικές διατυπώσεις· είναι ωστόσο άνθρωποι νοήμονες και έμπειροι: μα δεν ακούγεται σαν παράδοξο η διαπίστωση ότι η συναισθηματική κι ασαφής δυσπιστία τους προς τις πολιτικές οργανώσεις μοιάζει με τη δυσπιστία που ενέπνευσε στον G. Platon η ενδελεχής μελέτη της φιλοσοφίας και της ιστορίας; Δεν πρόκειται όμως για τυχαίο φαινόμενο και θα έχουμε αρκετές φορές ακόμα την ευκαιρία να διαπιστώσουμε ότι οι καθαροί συνδικαλιστές έχουν περισσότερο να μας μάθουν απ' όσα έχουμε να τους διδάξουμε εμείς! ¹⁵

Ο αιώνας μας ήταν γόνιμος σε πολιτικές εμπειρίες· οι προβλέψεις των μεταρρυθμιστών διαψεύστηκαν σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις· όλα τα εγχειρήματα να συγκροτηθεί μια διοίκηση ανεξάρτητη από τα συμφέροντα των κομμάτων αποδείχθηκαν μάταια· στη Γαλλία η διοίκηση δεν παύει να διαφθείρεται όσο η πολιτική γίνεται δημοκρατικότερη. Ίσως βέβαια να πρόκειται για απλή σύμπτωση, εν τούτοις, θα έπρεπε να εξηγηθεί η αιτία αυτής της συνεχούς διαφθοράς.

Σ' όλες τις χώρες οι επαγγελματίες πολιτικοί παρουσιάζουν ένα τέτοιο άθλιο θέαμα ώστε πολλοί εύχονται να εξαφανισθεί οποιαδήποτε πολιτική οργάνωση. Πρόκειται για ευσεβείς πόθους που σαγήνευσαν θρήσκες ψυχές και ουτοπιστές. Ωστόσο η αποδοχή και η θέ-

14. G. Platon, «Le socialisme en Grèce» στο: *Devenir social*, Οκτώβριος 1895, σελ. 669. Βλ. G. Sorel, *Réflexions sur la violence*, σελ. 250-256.

15. Κατά κανόνα οι θεωρητικοί του

σοσιαλισμού πιστεύουν ότι οι θεωρίες τους εξαρτώνται πολύ λιγότερο από τις συνήθειες των εργατικών οργανώσεων απ' ό,τι εξαρτώνται οι φυσικές επιστήμες από τη βιομηχανική τεχνική.

λψη εξαφάνισης του κακού δεν αρκεί για να το ξεφορτωθείς.

Εδώ ακριβώς πρέπει να παρέμβει η υλιστική αντίληψη της ιστορίας: η μελέτη της πολιτικής δεν μας επιτρέπει να γνωρίσουμε τις θεμελιώδεις αιτίες, δεν μας παρέχει πλήρη ερμηνεία του φαινομένου. Αυτή η ιεραρχία, που η προλεταριακή επανάσταση επαίρεται ότι θέλει να εξαφανίσει,¹⁶ ανταποκρίνεται, κατά κάποιον τρόπο, σε μια οικονομική διαφοροποίηση και τούτη την τελευταία πρέπει να φέρουμε στην επιφάνεια. Αυτή η διαφοροποίηση δεν ήταν πάντοτε η ίδια: οι αγώνες δεν είχαν πάντοτε τον ίδιο στόχο· λαθεύουμε σοβαρά όταν νομίζουμε ότι παλιά υπήρχαν τάξεις όμοιες με τις σύγχρονες τάξεις· ο ιστορικός υλισμός δεν αποδέχεται τη διεύρυνση (έξω από τα καθορισμένα όρια ενός δεδομένου τρόπου παραγωγής) των εμπειρικών νόμων που ανακαλύπτει η επιστήμη. Πρέπει λοιπόν να αναζητήσουμε αυτήν τη διαφοροποίηση στους σύγχρονους καιρούς.

Η σύγχρονη ιεραρχία στηρίζεται κατ' αρχάς στον καταμερισμό πνευματικής και χειρωνακτικής εργασίας. Είναι πολύ λυπηρό ότι ο Μαρξ το 1847 δεν εξέτασε το ζήτημα τούτο λεπτομερειακά: έτσι

---

16. Οι εξηγήσεις που δίνει ο Antonio Labriola είναι υπερβολικά ασαφείς. «Ο επιστημονικός σοσιαλισμός... αντελήφθη [το ρόλο του κράτους], γιατί δεν στρέφεται εναντίον του με τρόπο μονοσήμαντο και υποκειμενικό, όπως έκαναν αρκετές φορές στο παρελθόν οι κυνικοί, οι στωικοί, οι κάθε είδους επικούρειοι, οι οραματιστές γενοβίτες, και τέλος, στις μέρες μας, οι κάθε είδους αναρχικοί... Ο επιστημονικός σοσιαλισμός προσπάθησε να δείξει πως το κράτος εξεγείρεται αδιάκοπα αφ' εαυτού με μέσα που στρέφονται εναντίά του, χωρίς να μπορεί να το αποφύγει, όπως για παράδειγμα: το κολοσσιαίο σύστημα φόρων, ο милитарισμός, η καθολική ψηφοφορία, η ανάπτυξη της εκπαίδευσης

κ.λπ. όροι της ίδιας του της χρεοκοπίας... Με την εξαφάνιση των προλεταριων και όσων συνθηκών καθιστούν δυνατή την ύπαρξη προλεταριων, θα εξαφανισθεί κάθε εξάρτηση ανθρώπου από άνθρωπο, με οποιαδήποτε ιεραρχική μορφή κι αν υπάρχει» (*Essais sur la conception matérialiste de l'histoire* σελ. 227-228). Αλλά ό,τι, σύμφωνα με το συγγραφέα μας, θα οδηγούσε στη χρεοκοπία του κράτους προκαλώντας την προλεταριακή επανάσταση δεν θα συντελούσε σ' αντίθετη περίπτωση στο να καταλήξει η εργατική αναταραχή σε δημοκρατία γραφειοκρατική, милитарιστική και επωφελέ για τους χρηματιστές;

εξηγείται γιατί το *Μανιφέστο* παραμένει αρκετά ασαφές όσον αφορά στη συγκρότηση του προλεταριάτου. Αλλά όταν αργότερα εμβάθυνε με πρωτότυπο τρόπο στα οικονομικά προβλήματα, επέμεινε έντονα στη σπουδαιότητα αυτού του διαχωρισμού.¹⁷ Να γιατί η μελέτη της βιομηχανικής οικονομίας ήρθε σαν αρωγός της ιστορίας και της φιλοσοφίας.

Η αστική δημοκρατία προσκολλάται, με τη δύναμη της απελπισίας, στη θεωρία των ικανοτήτων¹⁸ και προσπαθεί να επωφεληθεί από το γεμάτο προκαταλήψεις ενστικτώδη σεβασμό του λαού για την επιστήμη. Χρησιμοποιεί κομπογιαννίτικα μέσα για να εξυψώσει το γόητρό της, πληθαίνει τους τίτλους και προσπαθεί να μεταμορφώσει τον παραμικρό γραμματιζούμενο σε μανδάρينو. Τα παράσιτα χαρακτηρίζονται από υπέρμετρο ενθουσιασμό για την επιστήμη με στόχο να ρίξουν στάχτη στα μάτια, τίθενται στην υπηρεσία των μεγάλων ποντίφηκων της επιστήμης, παριστάνουν τους κήρυκες αυτών των τελευταίων και ζητούν για λογαριασμό τους μεγάλες χρηματικές επιχορηγήσεις.¹⁹ μ' αυτόν τον τρόπο, ελπίζουν ότι θα εκτιμηθούν από αφελείς ανθρώπους και έτσι θα βγάλουν κέρδος.

Δεν θέλω εδώ να εμβαθύνω στην πνευματική εργασία· πρέπει σε

17. «Η μεγάλη μηχανική βιομηχανία ολοκλήρωσε τη διάκριση ανάμεσα στη χειρωνακτική εργασία και στις πνευματικές δυνάμεις της παραγωγής, μετασχηματίζοντάς την σε εξουσία του κεφαλαίου πάνω στην εργασία. Η επιτηδειότητα του εργάτη φαίνεται πενιχρή μπροστά στη μεγαλειώδη επιστήμη, στις τεράστιες φυσικές δυνάμεις, στο μεγαλείο της κοινωνικής εργασίας, όπως ενσωματώνονται στο μηχανικό σύστημα που συγκροτεί την ισχύ του αφεντικού» (ό.π., σελ. 183, στήλη 1).

18. Αυτό εξηγεί την αναγέννηση του σαινσιμονισμού μεταξύ των πανεπιστημιακών. Ο Jaurès, στην ομιλία του της

25 Ιανουαρίου 1897 για τη ζάχαρη, καλούσε την κυβέρνηση να χρησιμοποιήσει τις ικανότητες των νεαρών αστών χωρίς κεφάλαιο, μεταμορφώνοντάς τους σε λειτουργούς των βιομηχανιών. Πρόκειται αναμφίβολα για σαινσιμονικό απόηχο.

19. Σχεδόν όλοι οι μεγάλοι επιστήμονες ήταν μέχρι τώρα άνθρωποι λιτοί, δεν είχαν ανάγκη ούτε από μεγάλους μισθούς, ούτε από πολυτελείς κατοικίες. Τα συμφέροντα της επιστήμης δεν ταυτίζονται πάντοτε με τα συμφέροντα των επιστημόνων και των παρασιτικών διανοουμένων που τους ακολουθούν κατά πόδας.

αυτό το θέμα να εφαρμόσουμε τις σκέψεις του Μαρξ αναφορικά με άλλες διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις εργασίες: «Η διάκριση», λέει,²⁰ «μεταξύ της εξειδικευμένης και της ανειδίκευτης εργασίας (skilled and unskilled labour) στηρίζεται συχνά πάνω σε καθαρές αυταπάτες ή, τουλάχιστον πάνω σε διαφορές που εδώ και καιρό δεν ανταποκρίνονται σε καμμία πραγματικότητα και επιζούν χάρη σε κάποια παραδοσιακή σύμβαση». Είναι ανώφελο να πολεμάμε ενάντια στις προκαταλήψεις αλλά τούτη την ώρα είμαστε μάρτυρες εξελίξεων με καταστροφικά αποτελέσματα για το γόητρο των διανοουμένων. Η παρατήρηση μας διδάσκει ότι ένα επάγγελμα χάνει γρήγορα το γόητρό του όταν ασχολούνται μ' αυτό γυναίκες: οι εργαστηριακές έρευνες, οι περισπούδαστες εργασίες, η υπομονετική και κοπιώδης αναζήτηση λύσεων στα μαθηματικά προβλήματα συνάδουν ως δραστηριότητες ειδικά με τη γυναικεία ευφυΐα: όσοι θα μπορούσαν να αμφισβητήσουν τα παραπάνω δεν έχουν παρά να ανατρέξουν στη συσσωρευμένη εμπειρία των αμερικανικών κολλεγίων. Να γιατί τόσοι διανοούμενοι καταβάλλουν προσπάθειες να απομακρύνουν τις γυναίκες από τα ελεύθερα επαγγέλματα: αλλά δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η αλήθεια θα λάμψει και τότε όλος ο κομπογιαννιτισμός των ικανοτήτων θα εμφανιστεί γυμνός στο φως της ημέρας.

Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι στα εργοστάσια θα εξαφανισθεί κάθε διαφορά: γιατί τα δικαιώματα είναι άνισα²¹ και θα υπάρχουν, όπως και σήμερα, άνθρωποι πιο ικανοί και δραστήριοι από άλλους: οι διαφορές

20. Μαρξ, *ό.π.*, σελ. 84, στήλη 2.

21. Ο Μαρξ, στο *Lettre sur le programme de Gotha* καθόριζε τους κανόνες για την κατάργηση του καπιταλισμού την επαύριο της επανάστασης ως εξής: «Το δικαίωμα των παραγωγών είναι ανάλογο με την προσφερόμενη εργασία: στην περίπτωση αυτή η ισότητα συνίσταται στη χρήση ενός κοινού μέτρου, της εργασίας... Αυτό το ίδιο το ίσο δικαίωμα γίνεται άνισο δικαίωμα για άνι-

ση εργασία. Αγνοεί τις ταξικές διακρίσεις αφού όλοι οι άνθρωποι εργάζονται για τον ίδιο λόγο: αλλά αναγνωρίζει ρητά στα φυσικά προνόμια τις ανισότητες των ατομικών χαρισμάτων και κατά συνέπεια των παραγωγικών ικανοτήτων. Μ' αυτόν τον τρόπο λοιπόν πρόκειται, όσον αφορά στο περιεχόμενό του, για ένα άνισο δικαίωμα, όπως κάθε δικαίωμα» (*Revue d'économie politique*, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1894, σελ. 757).

όμως θα αποτιμούνται με ποσοτικά κριτήρια εφόσον όλες οι εργασίες θα ανήκουν στην ίδια κατηγορία και κατά συνέπεια θα είναι συγκρίσιμες αναμεταξύ τους. Ο σοσιαλισμός δεν θα έχει ως αποτέλεσμα την εξαφάνιση «όσων γενικών λειτουργιών εκπληγάζουν από τις πραγματικές διαφορές ανάμεσα στη συνολική κίνηση του παραγωγικού σώματος και στις επιμέρους κινήσεις των ανεξάρτητων μελών από τα οποία αποτελείται». ²² Η εμπειρία όμως δείχνει ότι οι διευθυντικές ικανότητες δεν έχουν τίποτε το εξαιρετικό και συνηθέστατα ανευρίσκονται μεταξύ των χειρωνακτών ίσως και συχνότερα από ό,τι ανάμεσα στους διανοουμένους. ²³ Τα μεγάλα εργατικά συνδικάτα της Αγγλίας βρήκαν ευκολότατα στους κόλπους τους ανθρώπους ικανούς να τα διευθύνουν. ²⁴

Οι ηγέτες των γαλλικών συνδικάτων έλαβαν σοβαρά υπ' όψη τους το συμπέρασμα στο οποίο εδώ καταλήγω: είδαν ότι η κυριαρχία των δημόσιων εξουσιών θεμελιωνόταν πάνω στην υποτιθέμενη ανωτερότητα των διανοουμένων· πολεμώντας λοιπόν το δόγμα των πνευματικών ικανοτήτων κατήθυσαν τους εργάτες στο δρόμο που υπέδειξε ο Μαρξ.

III

Παρατηρήσεις του Καρλ Κάουτσκυ πάνω στην Intelligenz. Καταστροφή των διανοουμένων την επαύριο μιας προλεταριακής επανάστασης. Ο εργάτης ενάντια στην εξουσία ανθρώπων ξένων προς το επάγγελμά του.

ΓΙΑ ΝΑ ΚΑΤΑΝΟΗΘΕΙ το μέγεθος του προβλήματος, χρειάζεται να εξε-

22. Μαρξ, *Capital*, σελ. 143, στήλη 2.

23. Εξαιτίας αυτού οι βιομήχανοι προτιμούν συχνά ως διευθυντή έναν παλιό εργάτη παρά έναν τεχνικό απόφοιτο σχολής. Οι παλιότεροι γνώριζαν καλά αυτόν τον κανόνα· έλεγαν ότι η υπακοή αποτελούσε το σχολείο της διεύθυνσης.

Έχω γράψει αλλού για την επίδραση που κατά τη γνώμη μου άσκησε το στρατιωτικό σύστημα στις ιδέες τους για ισότητα (*Procès de Socrate*, σελ. 168-170).

24. Paul de Rousiers, *Le trade-unio-nisme en Angleterre*, σελ. 42.

ταστούν οι συνηθισμένες ενστάσεις προς τις επόψεις των συνδικαλιστών. τους κατηγορούν ότι ορισμένες φορές επιδεικνύουν έναν απόλυτο απομονωτισμό. Ο Κάουτσκι δεν έκαμε την παρατήρηση ότι η σοσιαλδημοκρατία δεν μπορεί να απορρίψει όσους διανοούμενους την προσεγγίζουν; «Γι' αυτό το θέμα», λέει, «το Κομμουνιστικό Μανιφέστο έχει ήδη αποφανθεί, όπως επίσης και το γεγονός ότι οι ιδρυτές της σοσιαλιστικής δημοκρατίας, ο Μαρξ, ο Ένγκελς, ο Λασσάλ ήσαν μέλη αυτής της τάξης. Για τη σοσιαλιστική δημοκρατία όσοι αποδέχονται τις θεωρίες της και παίρνουν μέρος στον αγώνα για χειραφέτηση, είναι καλώςδεκτοι».²⁵

Τα λεγόμενα του Κάουτσκι δεν μπορούν να εφαρμοσθούν ανεπιφύλακτα σε όλες τις χώρες· οι συνθήκες δεν είναι παντού οι ίδιες. Στη Γερμανία η σοσιαλιστική οργάνωση αποτελεί ένα είδος γραφειοκρατικού κράτους²⁶ με έμμισθους υπαλλήλους. Για να κάμεις αποτελεσματική προπαγάνδα από τον Τύπο πρέπει να απευθυνθείς σε επαγγελματίες συγγραφείς, όπως απευθύνεσαι σε καλό δικηγόρο για την υποστήριξη μιας υπόθεσης· οφείλεις λοιπόν να τους δημιουργήσεις συνθήκες «οι οποίες ανταποκρίνονται όχι σε ζωή προλεταρίου αλλά σε μέτρια αστική ζωή».²⁷ Στη Γαλλία ισχυρίζονται πως η πραγματική τους θέση είναι στο κοινοβούλιο και σε περίπτωση επιτυχίας η δικτατορική εξουσία τους ανήκει δικαιωματικά. Ενάντια σ' αυτήν ακριβώς τη δικτατορία αντιπροσώπευσης του προλεταριάτου διαμαρτύρονται οι συνδικαλιστές· δικαιολογημένα σκέφτονται ότι η δικτατορία του προλεταριάτου δεν θα απέληγε ποτέ στο σύμφωνο με τους θεωρητικούς αίσιο τέλος!²⁸

25. Karl Kautsky, «Le socialisme et les carrières libérales» στο: *Devenir social*, Μάιος 1895, σελ. 107. Ο όρος *ελεύθερη σταδιοδρομία* δεν μεταφράζει πιστά το γερμανικό *intelligenz*: οι Γερμανοί τον χρησιμοποιούν για επαγγέλματα φιλολογικού ή καλλιτεχνικού χαρακτήρα. Έτσι πρόσφατα ο Kautsky μάς πληροφόρησε ότι η σοσιαλδημοκρατία κέρδισε

στην υπόθεσή της τους γλύπτες, τους εμπορικούς υπαλλήλους, τους μουσικούς [*Le marxisme et son critique Bernstein*], (γαλλ. μτφρ., σελ. 250).

26. G. Ferrero, *L'Europa giovane*, σελ. 65-72.

27. Ό.π., σελ. 108 [...]

28. Ο Antonio Labriola, στο μέρος του βιβλίου του που υποβλήθηκε στον

Τα παραδείγματα των Μαρξ και Ένγκελς²⁹ δεν αποτελούν απόδειξη, αφού δεν μπορούμε να βγάλουμε κανόνες από τις εξαιρέσεις: οι υπερβολικά ανώτεροι άνθρωποι διαφεύγουν από τους ταξικούς θεσμούς. Στο *Μανιφέστο* ο Μαρξ υπενθυμίζει ότι πρόσφατα τμήμα της αριστοκρατίας τάχθηκε με την αστική τάξη: λέει επίσης ότι «στις μέρες μας τμήμα της αστικής τάξης περνάει στο προλεταριάτο και ότι πρόκειται κυρίως για ορισμένους αστούς ιδεολόγους που κατόρθωσαν να αναχθούν ως τη θεωρητική κατανόηση του συνόλου του ιστορικού κινήματος». ³⁰ Πρέπει να αφήσουμε κατά μέρος τους ιδεολόγους, που από ιδιοσυγκρασία δεν μπορούν να παίξουν πολιτικό ρόλο, να υπαρπάξουν την εξουσία και να γίνουν κυρίαρχοι. Ο Μαρξ δεν λέει πουθενά ότι το προλεταριάτο θα κάνει ό,τι έκανε η αστική τάξη το 1789: γνώριζε καλά πως η κατάσταση είναι πολύ διαφορετική: η αστική τάξη μπορούσε να προσφέρει στους φιλοδοξούς αριστοκράτες πολιτικά αξιώματα, γιατί στόχος της δεν ήταν να καταργήσει την ιεραρχία: στόχος της ήταν να τη βελτιώσει προς όφελός της. Σήμερα

κριτικό έλεγχο του Ένγκελς, γράφει αυτές τις εξαιρετικές ρήσεις: «Ο κριτικός κομμουνισμός δεν παράγει επαναστάσεις... Δεν είναι σεμινάριο όπου διαμορφώνεται το επιτελείο της προλεταριακής επανάστασης: είναι αποκλειστικά η συνείδηση αυτής της επανάστασης και πάνω από όλα είναι η συνείδηση των δυσκολιών της (*Essais sur la conception matérialiste de l'histoire*, σελ. 70-71). «Η μάζα των προλεταρίων δεν κρέμεται από τις διαταγές μερικών αρχηγών, όπως επίσης δεν καθορίζει τις κινήσεις της σύμφωνα με τις συνταγές ηγετών που θα μπορούσαν να ψύξουν στα ερείπια μιας κυβέρνησης μια καινούργια... Γνωρίζει, ή τουλάχιστον, αρχίζει να καταλαβαίνει ότι αποστολή της δι-

καταργίας του προλεταριάτου, είναι η κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής και δεν μπορεί να αποτελεί δημιουργήματα μιας μάζας που καθοδηγείται από κάποιους» (σελίδα 77). Αλλά για να συμμορφωθούν οι αρχηγοί με αυτές τις αρχές πρέπει να υπάρχει κάποιος μηχανισμός ικανός να περιορίζει τις φιλοδοξίες τους. «Μια σταθερή αρχή, λέει ο Laboulaye, είναι όποτε δίνεται εξουσία σ' έναν άνθρωπο να επωφελείται όσο μπορεί» (*Histoire des Etats-Unis*, τόμος III, σελ. 305).

29. Το παράδειγμα του Lassalle δεν είναι επιτυχές: το αφήνω λοιπόν κατά μέρος.

30. Ch. Andler, *Το κομμουνιστικό μανιφέστο*, τόμος I, σελ. 37.

η σοσιαλδημοκρατία δεν μπορεί να προσφέρει παρά μόνον απασχόληση στους συνοδοιπόρους αστούς.

Ο Κάουτσκι εξέτασε με πολλή προσοχή τις υπαρκτές σχέσεις συμφέροντος ανάμεσα στους ανθρώπους των ελεύθερων επαγγελματιών (intelligenz) και το προλεταριάτο. Αναγνωρίζει πως σ' ένα σημαντικό θέμα —ό,τι αφορά στη διάδοση της εκπαίδευσης— «τα συμφέροντα του προλεταριάτου είναι εκ διαμέτρου αντίθετα με αυτά της intelligenz: από αυτήν την έποψη, ακόμα και αν παραλείψουμε όλες τις άλλες, μια επίκληση συμφερόντων δεν αποτελεί το καταλληλότερο μέσο για να προσεγγίσει αυτή η τάξη στο σύνολό της το σοσιαλισμό».³¹

Οι διανοούμενοι έχουν επαγγελματικά συμφέροντα³² και όχι γενικού χαρακτήρα ταξικά συμφέροντα: αυτά τα συμφέροντα θα θιγούν από την προλεταριακή επανάσταση. Χωρίς αμφιβολία οι νομικοί δεν θα έχουν πολλές ευκαιρίες απασχόλησης στη μελλοντική κοινωνία. Δεν είναι πιθανό ότι οι ασθένειες θα αυξηθούν: οι πρόοδοι της επιστήμης και η καλύτερη οργάνωση της υγείας είχαν ήδη ως αποτέλεσμα τη μείωση του αριθμού των απαραίτητων γιατρών. Στη μεγάλη βιομηχανία θα μπορούσαν να καταργηθούν πολλοί ανώτεροι υπάλληλοι εφόσον οι μεγαλομέτοχοι δεν θα έχουν πολλούς πελάτες να βολέψουν. Ορθότερος καταμερισμός λειτουργιών θα επέτρεπε, όπως και στην Αγγλία, η έως τώρα ζημιογόνος εκτέλεση εργασιών από πολυάριθμους μηχανικούς να πραγματοποιείται από μικρή ομάδα ειδικευμένων και έμπειρων τεχνικών. Εφόσον οι ηθικές και διανοητικές ικανότητες των εργατών αυξάνονται, μπορούμε να καταργήσουμε το μεγαλύτερο μέρος των επιστατών³³ εξάλλου η αγγλική εμπειρία το

31. *Ό.π.*, σελ. 115.

32. *Ό.π.*, σελ. 113.

33. Ο Yves Guyot ισχυρίζεται πως η βιομηχανική παραγωγή θα λειτουργούσε καλύτερα απ' ό,τι σήμερα αν οι βιομήχανοι εμπιστεύονταν την εκτέλεση των εργασιών σε ανώνυμες εταιρίες εργατών: αυτές οι τελευταίες θα αναλάμ-

βαναν όλες τις υποχρεώσεις του εργοστασίου στις συμφωνημένες τιμές: εκτιμάει ότι θα εγκαθίδρυαν ανάμεσα στα μέλη τους μια πειθαρχία αποτελεσματικότερη από την εργοδοτική πειθαρχία. Αυτό το σύστημα αποδίδει λαμπρά αποτελέσματα στην περίπτωση των εφημερίδων του Παρισιού (*Les conflits*

αποδεικνύει με τον καλύτερο τρόπο. Τέλος, όσον αφορά στις δουλειές γραφείου οι γυναίκες ανταγωνίζονται ενεργά τους άνδρες: αυτές οι δουλειές θα τους ανήκουν όταν ο σοσιαλισμός θα τις έχει χειραφετήσει. Έτσι λοιπόν, η κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής θα συνοδευτεί μ' ένα τεράστιο *lock-out*: είναι δύσκολο να πιστέψει κανείς ότι οι διανοούμενοι αγνοούν τόσο ολοφάνερα αλήθεια.

Αυτοί οι κακοπληρωμένοι, δυσαρεστημένοι ή υποαπασχολούμενοι διανοούμενοι είχαν τη φαεινή ιδέα να επιβάλλουν τη χρήση του αδόκιμου όρου *πνευματικό προλεταριάτο*: μπορούν έτσι εύκολα να διεισδύσουν στις τάξεις του βιομηχανικού προλεταρίου. Ο Κάουτσκι παρατηρεί ότι πρέπει να τους συγκρίνει κανείς με τους εταίρους του Μεσαίωνα.³⁴ Μοιάζουν επίσης πολύ με τους κατ' οίκον εργάτες κι έχουν τα δικά τους εργαλεία, αν και συχνά υποαπασχολούνται ελλείψει ικανοποιητικής πελατείας. Προσδένονται στη μικροαστική τάξη και προσπαθούν να οδηγήσουν το σοσιαλισμό σε δρόμους ευνοϊκούς για τα συμφέροντά τους: ο «σοσιαλισμός» τους «είναι αντιδραστικός και ταυτόχρονα ουτοπικός» όπως αυτός των μικροαστών.³⁵ Θα μπορούσε ακόμα να τους παρομοιάσει κανείς με τους Ρωμαίους της παρακμής (πολύ διαφορετικούς από τους δικούς μας προλεταρίους), οι οποίοι ζούσαν με έξοδα της κοινωνίας, ενώ η σύγχρονη κοινωνία ζει με έξοδα του προλεταριάτου.³⁶

Ενώ η κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής θα χρησιμοποιήσει ωφέλιμα όλη την εργασιακή δύναμη των παραγωγών, δηλαδή των αληθινών προλεταρίων, θα καταργήσει ταυτόχρονα την απασχόληση

du travail et leur solution, σελ. 279-282).

34. *Ό.π.*, σελ. 114.

35. Ch. Aandler, *ό.π.*, σελ. 60. Με τον όρο «αντιδραστικός» θέλω να υποδηλώσω το γεγονός ότι αυτός ο σοσιαλισμός επιζητά να θέσει εμπόδια στη βιομηχανική πρόοδο.

36. Sismondi, όπως τον αναφέρει ο Μαρξ στην προμετωπίδα της 18ης *Μπρυμαίρ*. Πρέπει επίσης να προσθέσω

ότι οι προλεταριοί διανοούμενοι δεν χαρακτηρίζονται και τόσο από το πνεύμα αλληλεγγύης: δεν αποβλέπουν παρά μόνον στο άμεσο προσωπικό τους συμφέρον θυσιάζοντας τα γενικά συμφέροντα φέρνουν παντού την αταξία σαν θεσιθήρες και όποτε μπορούν διαφωνούν έντονα μεταξύ τους. Ο καθένας τους προσδοκεί, όπως ο Καίσαρας, να είναι πρώτος σε μια μικρή ομάδα.

της μεγάλης πλειοψηφίας των ψευδοπρολετάρων. Δεν μπορούμε να συλλάβουμε πιο ευδιάκριτη αντίθεση και αυτή η αντίθεση πρέπει να φανεί ιδιαίτερα εντυπωσιακή σ' όσους συνήθισαν να χειρίζονται τον ιστορικό υλισμό.

Η πραγματική αποστολή των διανοουμένων είναι η εκμετάλλευση της πολιτικής· ο ρόλος του πολιτικού είναι ανάλογος με αυτόν του κόλακα, γι' αυτό και δεν του χρειάζεται καμμία ιδιαίτερη βιομηχανική ικανότητα. Δεν πρέπει κανείς να τους κάνει λόγο για κατάργηση των παραδοσιακών μορφών του κράτους· γιατί τότε φανερώνεται πως το *ιδανικό* τους, φαινομενικά επαναστατικό στα μάτια των τίμιων ανθρώπων, είναι αντιδραστικό.³⁷ Θέλουν να πείσουν τους εργάτες ότι είναι προς όφελός τους να τους δώσουν την εξουσία και να αποδεχθούν την ιεραρχία των ικανοτήτων, όπου οι εργαζόμενοι τίθενται κάτω από τη διεύθυνση των πολιτικών.

Οι συνδικαλιστές εξεγείρονται και όχι άδικα· καταλαβαίνουν πως αν ο εργάτης υπακούσει σε εντολές ανθρώπων ξένων προς το παραγωγικό σώμα, θα παραμείνει για πάντα ανίκανος να αυτοκυβερνηθεί, θα παραμείνει για πάντα δέσμιος εξωγενούς πειθαρχίας.³⁸ Οι λέξεις που χρησιμοποιούμε μπορεί να αλλάξουν³⁹ αλλά η ουσία δεν θα αλλάξει: η εκμετάλλευση του εργάτη θα συνεχισθεί. Ο Μαρξ περιέγραψε με θαυμαστούς όρους αυτήν την κατάσταση ανεπαρκούς ανάπτυξης του προλεταριάτου. «Ο δεσμός ανάμεσα στις ατομικές τους λειτουργίες και την ενότητά τους ως παραγωγικό σώμα τοποθετείται έξω από αυτούς... Η αλληλουχία των εργασιών τους εμφανίζεται στα μά-

37. Οι διανοούμενοι εξομοιώνουν τα συναισθήματα που ανταποκρίνονται στην ταξική πάλη με ό,τι κάποιος από αυτούς αποκαλεί *δημιουργικό μίσος*. Το άγριο μίσος του φτωχού διανοούμενου ο οποίος θέλει να οδηγήσει τον πλούσιο χρηματιστή στην γκιλοτίνα, είναι ένα φαύλο λάθος δίχως τίποτε το σοσιαλιστικό.

38. Η μπροσούρα του 1900 παρέπεμπε σ' ένα άρθρο δημοσιευμένο στο *Devenir social* τον Ιανουάριο του 1896. [...] Σήμερα θα είχα ορισμένες επιφυλάξεις για ορισμένες απόψεις αυτού του άρθρου μου.

39. Γύρω από τη δύναμη των ονομασιών βλ. Gustave le Bon, *Psychologie des foules*, σελ. 94-96.

τια τους ιδεατά, σαν σχέδιο του καπιταλιστή⁴⁰ και η ενότητα του συλλογικού τους σώματος εμφανίζεται πρακτικά σαν αποτέλεσμα της εξουσίας του, η ισχύς μιας ξένης θέλησης που υποτάσσει τις πράξεις τους στο σκοπό της». ⁴¹

IV

Διαμόρφωση της εργατικής τάξης σύμφωνα με το σχήμα που πρότεινε ο Μαρξ. Σωματειακό πνεύμα. Σημασία των ταμείων αρωγής των συνδικάτων. Ο συνεταιρισμός: ο νομικός του ρόλος.

[...]

V

Ηθική εξουσία των επιλεγμένων σωμάτων. Διακυβέρνηση της εργατικής τάξης από τα συνδικάτα. Προοδευτική μείωση του ρόλου του κράτους προς όφελος των οργάνων των διαφόρων επαγγελματιών.

ΤΑ ΑΓΓΛΙΚΑ ΣΥΝΔΙΚΑΤΑ, παρά τα όσα συχνά πιστεύουμε, δεν περιλαμβάνουν στους κόλπους τους πολύ μεγάλο τμήμα των εργατικών τάξεων. Ο διευθυντής εταιρίας ελλιμενισμού έλεγε στον Paul Rousiers: «Στα συνδικάτα είναι γραμμένο το εν έκτο ή το εν έβδομο περίπου των εργαζομένων· δεν υπάρχει λόγος να ανησυχεί κανείς υπερβολικά για τις δυνατότητες αυτής της μειοψηφίας». Πώς γίνεται όμως, αναρωτιέται ο συγγραφέας, οι εργοδότες να σαστίζουν τόσο πολύ στη διάρκεια των απεργιών; «Η ηθική επιρροή του τρεϊντιγιουνισμού επεκτείνεται πολύ πέραν των 1.500.000 περίπου μελών που αντιπροσω-

40. Ό,τι εδώ λέγεται για τον καπιταλιστή κάλλιστα εφαρμόζεται σε κάθε άλλο διευθυντή χωρίς ν' ανήκει στο σώ-

μα των εργαζομένων.

41. Μαρξ, *Capital*, σ. 144.

πεύουν την αριθμητική του δύναμη· αυτοί οι 1.500.000 άνθρωποι αποτελούν την δύναμη του στρατού εργασίας σε καιρό ειρήνης· σε καιρό πολέμου οι εθελοντές συρρέουν... Είναι ευχάριστο το ότι όσοι δεν είναι γραμμένοι στα συνδικάτα αποκτούν σιγά-σιγά τη συνήθεια να υπακούουν στις εντολές των ηγετών των συνδικάτων, γιατί οι τελευταίοι κατορθώνουν να εμποδίζουν τα πλήθη από τη διάπραξη υπερβολών.⁴²

Αρκετοί πιστεύουν ότι τα αξιοθαύμαστα αποτελέσματα που επιτεύχθηκαν στην Αγγλία δικαιολογούν την ιδέα μιας υποχρεωτικής επιβολής των συνεταιρισμών· έχω ήδη πει ότι ο Paul de Rousiers θεωρεί το συνεταιρισμό σαν παρωχημένη οικονομική μορφή που είναι ασύμβατη με τις συνθήκες της μεγάλης σύγχρονης βιομηχανίας. Από τα λαμπρά επιτεύγματα της οργάνωσης ενός σημαντικού αριθμού εργατών δεν πρέπει να συναγάγουμε ότι τα πράγματα θα πήγαιναν ακόμα καλύτερα αν οργανωνόντουσαν όλοι: τέτοιου είδους σοφίσματα είναι αρκετά συχνά ανάμεσα στους αρχαίους των κοινωνικών επιστημών. Η επιτυχία των συνδικάτων οφείλεται στην ιδιαίτερη επιλογή που γίνεται στα διάφορα επαγγέλματα· σύμφωνα με τον Paul de Rousiers, αυτή η επιλογή δικαιολογεί ορισμένες πράξεις που εμείς συνηθίζουμε να αποδοκιμάζουμε και να αποδίδουμε στην τυραννία των συνδικάτων. Στον τομέα των οικοδομών τα συνδικάτα επιδιώκουν να αποκλείσουν από τα μεγάλα εργοτάξια αυτούς που δεν είναι γραμμένοι στα συνδικάτα και κατά κανόνα τα καταφέρνουν, σε τέτοιο βαθμό ώστε να πετυχαίνουν την εγγραφή της μεγάλης πλειοψηφίας των εργαζομένων. Ο συγγραφέας μας, αποτιμά με τον παρακάτω τρόπο αυτά τα μέτρα που εμπνέονται από τη συντεχνιακή παράδοση: «Αν της αποδώσουμε τον ακριβή της χαρακτήρα, η τυραννία των συνδικάτων... δεν έχει τα τρομοκρατικά χαρακτηριστικά που μερικοί θέλουν να φαντάζονται· και, κυρίως, δεν είναι γενικευμένη, ασκείται πάντοτε πάνω σ' έναν πολύ περιορισμένο αριθμό προσώπων που στερείται εξάλλου ενδιαφέροντος».⁴³

42. Paul de Rousiers, *Le trade-unionisme en Angleterre*, σελ. 193.

43. Paul de Rousiers, *ό.π.*, σελ. 93. Ο διεισδυτικός τούτος παρατηρητής λέει

Στον σημερινό βαθμό ανάπτυξης πολλών εργατικών ενώσεων, η καινούργια αρχή δεν έχει ακόμη απαλλαγεί από τις συντεχνιακές παραδόσεις· έτσι δεν αναφέρω το παράδειγμα των εργατών οικοδομών σαν αψεγάδιαστο παράδειγμα· θέλω μόνο να δείξω ότι πράξεις αρκετά αμφισβητήσιμες μπορούν να δικαιολογηθούν από την ανώτερη ικανότητα των συνδικαλισμένων· αυτοί δίνουν (χωρίς να προσδοκούν σε αυστηρά προσωπικά οφέλη) τον χρόνο τους και τα χρήματά τους· αποκτούν έτσι το αδιαφιλονίκητο δικαίωμα να καθορίζουν τις τύχες της ομάδας τους.

Δεν είναι χρήσιμο η αναλογία των συνδικαλισμένων να είναι ιδιαίτερα μεγάλη σε ένα επάγγελμα, όχι μόνον γιατί η επιλογή είναι λιγότερο αυστηρή αλλά και γιατί αναπτύσσεται ένα έντονο συντεχνιακό πνεύμα. Δεν μπορούμε προφανώς να θεσπίσουμε κανένα γενικό κανόνα· οι επιθυμητές αναλογίες ποικίλλουν από επάγγελμα σε επάγγελμα, ανάλογα με τις τοπικές ιδιομορφίες.

Βρισκόμαστε μπροστά σε μια πραγματικά καινούργια αρχή που ανατρέπει όλες εκείνες τις ιδέες που εδώ και έναν αιώνα οι θεωρητικοί θέλησαν να διαδώσουν. *Η διακυβέρνηση από το σύνολο των πολιτών* ήταν πάντοτε μια μυθοπλασία· αυτή όμως η μυθοπλασία αποτελούσε την τελευταία λέξη της επιστήμης της δημοκρατίας. Ποτέ δεν προσπάθησαν να δικαιολογήσουν αυτό το παράδοξο σύμφωνα με το οποίο η ψήφος μιας *χαοτικής πλειοψηφίας* οδηγεί στην εμφάνιση αυτού που ο Rousseau αποκαλεί *γενική θέληση* και που δεν λαθεύει ποτέ. Συχνά, οι σοσιαλιστές συγγραφείς, παρά την δυσπιστία τους απέναντι στους ουτοπιστές του XVIIIου αιώνα, αναπαράγουν την ιδέα του Rousseau:

ότι στην Αγγλία επιχειρηματολογούν για την ελευθερία μ' «έναν καλώς εννοούμενο κανόνα που θα μπορούσε να διατυπωθεί ως εξής: Ο τίμιος και ικανός άνθρωπος δεν πρέπει να εμποδίζεται στις δραστηριότητές του από την ανικανότητα των άλλων. Έπεται ότι η αμέλεια, η τεμπελιά, η ανικανότητα ή η κακή θέληση ανθρώπων κατώτερων ή

ανέντιμων, θέτουν εμπόδια σ' αυτές τις ενέργειες και άρα θεωρείται νόμιμο να τεθούν φραγμοί στην ελευθερία τους» (σελίδα 95). Είναι φανερό ότι ο Paul de Rousiers εξομοιώνει σιωπηρά τα συνδικάτα με τις *κοινωνικές αρχές* που υποχρεούνται ορισμένες φορές να περιορίζουν κάποια άτομα εξασφαλίζοντας έτσι τους όρους γενικής ευημερίας.

λένε ότι το κράτος δε θα υπάρχει πια γιατί, εφόσον οι τάξεις θα έχουν εξαφανιστεί, δεν θα υπάρχει καταπίεση στην κοινωνία και τότε η δημόσια διοίκηση θα αντιπροσωπεύει πραγματικά την κοινότητα. Πρόκειται για διαβεβαιώσεις χωρίς καμμία απόδειξη.⁴⁴ Ο Rousseau, εξάλλου, έθετε ως όρο για να πραγματοποιηθεί το παράδοξό του την εξαφάνιση κάθε μερίδας και κάθε φατρίας· πρόκειται όμως για υπόθεση εξαιρετικά απίθανη αφού στην πράξη, η ιστορία είναι η ιστορία των πολιτικών φατριών που αλώνουν το κράτος ώστε να ασκήσουν το ληστρικό τους μικροεπιτήδευμα.⁴⁵

Εδώ δεν συναντάμε, στην κυριολεξία, μια καινοτομία· η καινοτομία συνίσταται στον τρόπο επιλογής και στον στόχο της επιλογής. Οι παλιές συσσωματώσεις είχαν κυρίως πολιτικό χαρακτήρα, είχαν, δηλαδή, συγκροτηθεί με κύριο στόχο την κατάληψη της εξουσίας· συσπείρωναν όλους αυτούς τους τολμηρούς ανθρώπους, που δεν ήσαν ικανοί να κερδίσουν τη ζωή τους με την εργασία τους.⁴⁶ Οι καινούργιες συσσωματώσεις έχουν επαγγελματικό χαρακτήρα· έχουν βάση τον τρόπο παραγωγής της υλικής ζωής και στοχεύουν στα βιομηχανικά συμφέροντα· είναι λοιπόν ικανές να αποτελέσουν, σύμφωνα με τις

44. Το 1898, δεν είχα ακόμη καταλάβει την πραγματική λειτουργία των λεγόμενων δημοκρατικών θεσμών στα ελβετικά καντόνια όπου αναφερόταν συχνά ο Rousseau κατά ενστικτώδη τρόπο. (Αυτό εμπόδισε αρκετούς αναγνώστες να καταλάβουν τις θεωρίες του εφ' όσον οι πραγματικές τους προϋποθέσεις παρέμεναν άδηλες). Οι κοινωνικές αρχές έπαιζαν εκεί κυρίαρχο ρόλο. Ανάλογο σύστημα διακυβέρνησης συναντά κανείς στα χωριά της Καμβύλης· τα πάντα αποφασίζονται στις γενικές συνελεύσεις, αλλά μόνον οι προύχοντες εκφράζουν τη γνώμη τους.

45. Μερικές φορές η κυβέρνηση του οργανωμένου κόμματος ξεγυμνώνεται,

όπως συνέβη με τους Γουέλφους στη Φλωρεντία και τους δικούς μας τους Γιακωβίνους στη διάρκεια της επαναστατικής διακυβέρνησης.

46. «Βλέπουμε στο επισκεπτήριο ενός κυρίου ότι είναι βουλευτής; Αυτόματα προΐδεαζόμαστε εναντίον του· υποθέτουμε ότι θα είναι κάποιος αποτυχημένος που συστήνεται έτσι γιατί δεν τα κατάφερε στην επαγγελματική του σταδιοδρομία. Και αυτό μερικές φορές είναι άδικο... Οι πολιτικοί και οι λογοτέχνες ενώ ασχολούνται οι πρώτοι με τη διασκέδασή μας και οι δεύτεροι με τη διασκέδασή μας, ζουν παρόμοια εκτός του έθνους» (R. Doumic, *Débats*, 21 Σεπτ. 1897).

αρχές του ιστορικού υλισμού, τη βάση της σοσιαλιστικής δομής.

Οι παραπάνω εξηγήσεις ήσαν απαραίτητες για να δικαιολογηθεί μια απόφαση που πήρε το συνέδριο του γαλλικού εργατικού κόμματος το 1895 στο Ρομιγύ: «Το συνέδριο τάσσεται υπέρ του νομού που καθιστά υποχρεωτικές για όλους τους εργάτες του ίδιου επαγγέλματος, γραμμένους ή όχι στο συνδικάτο, τις αποφάσεις του συνδικάτου σχετικά με τις τιμές ή τους μισθούς και γενικά σχετικά με τις συνθήκες εργασίας στο σύνολό τους». Αυτή η ευχή πέρασε σχεδόν απαρτήρητη⁴⁷ και ούτε κατάλαβαν τη σημασία της στη Γαλλία: στόχος της είναι η νομιμοποίηση της πρακτικής των αγγλικών συνδικάτων· καθιερώνει, δηλαδή, την αρχή της διακυβέρνησης από εκλεγμένες επαγγελματικές ομάδες, με άλλα λόγια, την καινούργια πολιτική αρχή του προλεταριάτου. Την καθαρά ιδεαλιστική και ουτοπική ισότητα αντικαθιστά η *δίκαιη και πραγματικά οργανωμένη ισότητα*.⁴⁸

Τέτοιου είδους αρχές όμως δεν γίνονται πράξη μέσα από απλά διατάγματα· πρέπει τα συνδικάτα να αποδείξουν τη νομική τους ικανότητα. Η διαπίστωση ότι η αρχή έγινε αποδεκτή είναι ήδη αρκετή· αλλά αυτό που είναι ακόμα καλύτερο είναι ότι τα συνδικάτα άρχισαν να αγωνίζονται για να κατακτήσουν τμηματικά τις καινούργιες εξουσίες. Σ' αυτόν τους τον αγώνα ανταγωνίζονται τις εξουσίες που συγκροτήθηκαν σύμφωνα με τις αρχές της αστικής δημοκρατίας.

Η δημοκρατία δεν σέβεται καθόλου την ελευθερία της εργασίας, έτσι όπως την ορίζουν οι οικονομολόγοι· ο καταναγκασμός δεν της

47. Εν μέρει εξαιτίας των πολυάριθμων άρθρων όπου ο Jules Guesde είχε πρότινος δηλώσει ότι στόχος του κόμματός του δεν ήταν τόσο η πραγματοποίηση μεταρρυθμίσεων (κατά το πρότυπο του κόμματος των *possibiliste*) όσο το να δείξει στους εργάτες την ύπαρξη απόλυτης αντίθεσης μεταξύ των προσδοκιών τους και της αστικής νομοθεσίας. Σύμφωνα με τον Malon, ο Jules Guesde δύσκολα θα έπειθε τον Μαρξ να

αποδεχθεί το σχετικό με την καθιέρωση ενός κατώτατου μισθού άρθρο του προγράμματος του 1880 (*Revue socialiste*, Ιανουάριος 1887, σελ. 54). Αυτό το άρθρο ήταν προφανώς κατάλληλο για την πρόκληση αναταραχής.

48. Σ' αυτήν την περίπτωση τα συνδικάτα εμφανίζουν αρκετές αναλογίες με τις κοινωνικές αρχές που ασκούν έλεγχο πάνω στην ομαλότητα των συνθηκών εργασίας.

είναι ξένος· κατά κανόνα, οι ριζοσπάστες αρέσκονται στο να χειρίζονται την εξουσία, αγαπούν την αστυνομία και δεν έχουν ελαφρύ χέρι. Τους φαίνεται απλό οι οικονομικές δυσκολίες να ρυθμίζονται με αποφάσεις των δημοσίων εξουσιών· επίσης, θα δέχονταν με ευχαρίστηση υποχρεωτικούς συνεταιρισμούς που θα διοικούσε η κοινότητα· η δημοτική αρχή θα θέσπιζε κανόνες γενικού χαρακτήρα για να ρυθμίσει τους όρους της συλλογικής αγοράς.⁴⁹

Αρκετοί πιστεύουν ότι τα γραφεία ευρέσεως εργασίας θα έπρεπε να είναι δημοτικά [...] Σε πολλές πόλεις ίδρυσαν γραφεία ευρέσεως εργασίας που λειτουργούν δωρεάν· η γενίκευση αυτού του μέτρου θα άρεσε στους ριζοσπάστες. Τα συνδικάτα όμως κατάλαβαν ότι αν μπορούσαν να αποσπάσουν θέσεις εργασίας από τη διοίκηση, η κατάκτηση αυτή θα αποτελούσε μεγάλη επιτυχία γι' αυτά, όχι μόνον γιατί θα διέθεταν κύρος απέναντι στους εργάτες του συγκεκριμένου επαγγέλματος, αλλά, κυρίως, γιατί θα είχαν αποσπάσει από την παραδοσιακή πολιτική αρχή ένα κομμάτι από την εξουσία της.

Εδώ και μερικά χρόνια δημιούργησαν ελάχιστονες εντολοδόχους για να διορθώσουν τις ελλείψεις του διοικητικού ελέγχου· για την εκλογή τους, ακολούθησαν την παλιά δημοκρατική παράδοση και παραμέρισαν τα συνδικάτα. Το ίδιο συνέβη όταν χρειάστηκε να οργανώσουν τα συνταξιοδοτικά ταμεία καθώς και τα ταμεία αρωγών: προσέφυγαν στις άμεσες εκλογές αντί να παράσχουν στα συνδικάτα καινούργιο πεδίο δράσης. Τα συνδικάτα, πράγματι, προσπαθούν να κατακτήσουν έμμεσα αυτήν την εξουσία ελέγχου επηρεάζοντας τους ψηφοφόρους· όταν θα την έχουν κατακτήσει με ένα γενικεύμενο και έμμεσο τρόπο, ο νομοθέτης θα είναι εξαναγκασμένος να τους την αναγνωρίσει και να καταργήσει το εφεύρημα της ανώφελης ψήφου.⁵⁰

Όλος ο κόσμος παραπονιέται για τον έλεγχο που διενεργείται στη βιομηχανία· οι επιθεωρητές είναι ολιγάριθμοι και η καλή τους θέληση (όταν βέβαια διαθέτουν) ακυρώνεται από τη διοικητική αδράνεια ή

49. Αυτό προσπάθησαν να κάνουν για το Παρίσι.

50. Και που μπορεί να είναι επιβλα-

βές ύστερα από την εισβολή των πολιτικών.

αναστέλλεται από τις δημόσιες εξουσίες. Η λύση των ριζοσπαστών είναι πολύ απλή: ζητούν να αυξηθούν οι υπάλληλοι, έτσι ώστε να βρουν εργασία οι άνεργοι διανοούμενοι.⁵¹ Η λύση που προτείνουν οι σοσιαλιστές είναι πιο απλή και οικονομική: να επιφορτισθούν τα συνδικάτα με τη διενέργεια επιθεωρήσεων μ' αυτόν τον τρόπο είμαστε βέβαιοι ότι θα είναι σοβαρές και πρακτικές.

Τέλος, δεν είναι προφανές ότι τα συνδικάτα θα ήσαν πιο ικανά απ' ό,τι οι δημοτικοί υπάλληλοι για να ασχοληθούν με τα ζητήματα αλληλοβοήθειας; Και σ' αυτό το ζήτημα η παρέμβασή τους θα ήταν περισσότερο αποτελεσματική και λιγότερο δαπανηρή από αυτή των συγκροτημένων σωμάτων.

Στα πολιτικά ζητήματα, αυτές είναι οι πρώτες κατακτήσεις που τα συνδικάτα πρέπει να έχουν κατά νου: πρέπει να αποσπάσουν αυτές τις εξουσίες λίγο-λίγο, αξιώνοντάς τες ασταμάτητα, κάνοντας το κοινό να ενδιαφερθεί για τις προσπάθειές τους, καταγγέλλοντας την ανικανότητα ή την έλλειψη τιμιότητας της δημόσιας διοίκησης. Θα κατορθώσουν έτσι να αποσπάσουν από τις παλιές μορφές που διατηρούν οι δημοκράτες ο,τιδήποτε ζωτικό διαθέτουν, αφήνοντας πίσω τους τις δυσάρεστες λειτουργίες της παρακολούθησης και της καταστολής. Μια καινούργια κοινωνία θα έχει δημιουργηθεί τότε, με στοιχεία απολύτως νέα, με αρχές καθαρά προλεταριακές. Οι ενώσεις αντίστασης θα έχουν εκπληρώσει την αποστολή τους, έχοντας διευρύνει τόσο το πεδίο δράσης τους ώστε να έχουν απορροφήσει σχεδόν ολόκληρη την πολιτική.

Να λοιπόν, έτσι όπως την αντιλαμβάνομαι, σύμφωνα με την υλιστική αντίληψη της ιστορίας, η οριστική μορφή της πάλης για τις πολιτικές εξουσίες. Ο αγώνας μας δεν έχει ως αντικείμενο ούτε να καταλάβουμε θέσεις των αστών ούτε να περιβληθούμε τη δорά τους: πρόκειται για μια πάλη με στόχο να εκκενώσει τον αστικό πολιτικό οργανισμό από κάθε μορφή ζωής, μεταγγίζοντας ο,τιδήποτε χρήσιμο

---

51. Όταν στους σιδηροδρόμους συμβαίνει κάποιο ατύχημα, ζητούν εспеυσμένα την ενίσχυση του ελέγχου, το

διορισμό νέων υπαλλήλων· ο έλεγχος όμως δεν παύει να χειροτερεύει όσο τον ενισχύουμε και τον αναδιοργανώνουμε.

περιείχε σε έναν προλεταριακό πολιτικό οργανισμό, που η δημιουργία του θα συμβαδίζει με την ανάπτυξη του προλεταριάτου.

VI

*Ιδέες του Durkheim περί της ηθικής χρησιμότητας των συντεχνιών.
Ηθική επιρροή των αγγλικών συνδικάτων.*

ΑΠΟΜΕΝΕΙ ΝΑ ΠΡΑΓΜΑΤΕΥΘΩ ένα δυσκολότατο θέμα που πιθανά δεν θα έθιγα, αν δεν είχα βρει σε πρόσφατο βιβλίο του Durkheim,⁵² θέσεις ικανές να στηρίζουν τον ιστορικό υλισμό. Το αδύνατο σημείο του σοσιαλισμού αφορά την ηθική, παρότι αρκετοί σοσιαλιστές συγγραφείς έγραψαν χειμαρρώδεις σελίδες επί του θέματος. Οι ρητορικοί πλατειασμοί, όμως, είναι εύκολοι όταν πρόκειται για την ηθική: δεν είναι παρά επανάληψη των ίδιων περίπου πραγμάτων και εξάλλου όλες οι μέχρι τώρα ομιλίες άσκησαν αμυδρή επίδραση στους ανθρώπους.

52. Φαίνεται ότι ο E. Durkheim πραγματοποίησε τις έρευνές του για την αυτοκτονία με στόχο να προσφέρει επιστημονικά επιχειρήματα σε όσους συγγραφείς καταγγέλλουν τη σύγχρονη ηθική κατάπτωση. Πράγματι, συνήθως θεωρείται προφανές γεγονός ότι η αύξηση των αυτοκτονιών αποτελεί ασφαλή ένδειξη σοβαρών ηθικών διαταραχών: ωστόσο μια τέτοια σχέση δεν πρέπει να υπερτονίζεται και δίκαια κατηγορήσαν τον E. Durkheim ότι χρησιμοποίησε πέραν του δέοντος στατιστικές όταν, για παράδειγμα, υποστήριζε πως με αυτήν την έρευνα ανακάλυψε ενδείξεις ικανές να πείσουν τους νομοθέτες για τις βλαβερές συνέπειες των εύκο-

λων διαζυγίων και της ανεπαρκούς εκπαίδευσης των νεαρών κοριτσιών (*Le suicide. Etude de sociologie*, σελ. 442-444). Οι οικονομικές αιτίες δεν εξηγούν επαρκώς, σύμφωνα με τον E. Durkheim, αυτό που αποκαλεί *αυτοκτογενείς τάσεις*. «Είναι σίγουρο, λέει, ότι σε όλες τις βαθμίδες της κοινωνικής ιεραρχίας το μέσο επίπεδο ευζωίας αυξήθηκε, παρότι αυτή η αύξηση πιθανά δεν έγινε πάντοτε ισορροπημένα. Η ασθένεια από την οποία πάσχουμε δεν εκπηγάει από την αύξηση του αριθμού ή της έντασης των αντικειμενικών αιτιών δυστυχίας: δεν πρόκειται για μεγαλύτερη οικονομική αθλιότητα αλλά για ανησυχητική *ηθική αθλιότητα*» (σελ. 445).

Θα ήταν έγκλημα εάν ενθαρρύναμε κάποια κοινωνική επανάσταση όπου θα διακυβευέτο η λιγοστή διαθέσιμη ηθική [...]

Αναμφίβολα, σφάλει όποιος υποστηρίζει ότι το κοινωνικό είναι ηθικό ζήτημα, αν μάλιστα προσδιορίζει αυτήν την έννοια όπως ορισμένοι φιλόσοφοι. Από την άλλη πλευρά όμως, πρέπει να επισημανθεί ότι οι οικονομικοί μετασχηματισμοί δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν αν οι εργαζόμενοι δεν κατακτήσουν υψηλότερο βαθμό ηθικής κουλτούρας.⁵³ Η ίδια η έννοια της αλληλεξάρτησης των φαινομένων, ουσία του ιστορικού υλισμού, καθιστά προφανή τα πράγματα: παρά ταύτα, βλέπουμε συχνά τους οπαδούς του Μαρξ να επιδεικνύουν περιέργη αδιαφορία όταν πρόκειται για την ηθική: αυτό οφείλεται στη διάγνωσή τους ότι όσα αντίδοτα προτείνονται από φιλόσοφους δεν έχουν μεγάλη αποτελεσματικότητα [...]

Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν ότι πολλοί σοσιαλιστές αφού διαπίστωσαν, όπως και ο E. Durkheim, την αδυναμία των εκθιαζομένων μεθόδων για ηθικοποίηση των λαών κατέληξαν σε σκεπτικιστικά συμπεράσματα γράφοντας ότι ο μελλοντικός κόσμος θα τα καταφέρει όπως μπορεί. Αναμφίβολα, δεν μπορούμε να καθορίσουμε με ακρίβεια τι θα συμβεί αργότερα: η ιστορία δεν διαθέτει κανένα μέσο πρόβλεψης: το ερώτημα όμως τίθεται τώρα και η ανάγκη απάντησής του είναι κατεπείγουσα. Παρ' όλα αυτά πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι δεν τέθηκε με τους σωστούς όρους: το ερώτημα δεν είναι ποια είναι η καλύτερη ηθική αλλά ο προσδιορισμός του μηχανισμού που θα συντελέσει στην ανάπτυξη της ηθικής.

Ο E. Durkheim αναζητώντας το μηχανισμό αναχαίτισης της ηθικής αποδιοργάνωσης, μ' ασφαλή δείκτη τον διαρκώς αυξανόμενο αριθμό αυτοκτονιών, προτείνει ως μέσο θεραπείας τις επαγγελματικές συσσωματώσεις. «Διαλύοντας τις μόνες ομάδες που θα μπορούσαν να συσπειρώσουν με σταθερότητα τις ατομικές θελήσεις, καταστρέψαμε με τα ίδια μας τα χέρια το μοναδικό ενδεδειγμένο όργανο ηθικής

53. Σύμφωνα με τον G. de Molinari, αυτή η κουλτούρα παρέμεινε κατώτερη

από εκείνη που αρμόζει στο σύγχρονο βιομηχανικό καθεστώς.

αναδιοργάνωσης.⁵⁴ Εφόσον [το σωματείο] αποτελείται από άτομα του ίδιου επαγγέλματος και με κοινά συμφέροντα, ή ακόμα και ταυτόσημα, δεν υπάρχει καταλληλότερο έδαφος από αυτό για τη δημιουργία ιδεών και κοινωνικών αισθημάτων». ⁵⁵ Χάρη στην αναγέννηση του σωματειακού καθεστώτος η σύγχρονη κοινωνία θα κέρδιζε την ευεργετικότερη για τους πολίτες, σύμφωνα με την ερμηνεία των στατιστικών περί αυτοκτονιών από τον E. Durkheim, *μετριοπαθή ολοκλήρωση*.⁵⁶ Αλλά το σωματείο, όταν τείνει να κυριαρχήσει το διοικητικό πνεύμα, είναι από αυτήν την άποψη πολύ κατώτερο του συνδικάτου όπου συναθροίζονται εργαζόμενοι οι οποίοι επέδειξαν αξιοσημείωτες παραγωγικές ικανότητες, πνευματική ενάργεια και αφοσίωση στους συντρόφους τους, όπου η ελευθερία οργανώνεται και, εξαιτίας των καταναγκασμών που επιβάλλουν οι οικονομικοί αγώνες, η θέληση για αλληλεγγύη είναι πάντοτε ισχυρή. Έχουμε λοιπόν βάσιμους λόγους να υποθέσουμε ότι τα συνδικάτα θα μπορούσαν να γίνουν ισχυροί μηχανισμοί ηθικοποίησης.

[...]

Για να επιτελέσουν όμως αυτόν το ρόλο [ηθικοποίησης] πρέπει να είναι πιο ισχυρά και πειθαρχημένα απ' ό,τι σήμερα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΑΥΤΗ Η ΜΕΛΕΤΗ μας προσφέρει χρήσιμα παραδείγματα για τα μαρξικά δόγματα: οι ηγέτες του συνδικαλιστικού κινήματος δεν γνώριζαν τούτα τα δόγματα και συχνά είχαν συγκεχυμένες έννοιες για τον ιστορικό υλισμό. Η τακτική τους θα μπορούσε να υποστεί ποικιλότροπη κριτική, ήσαν, ωστόσο, υποχρεωμένοι να μαθητεύσουν στη ζωή και κανείς δεν ήταν σε θέση να τους συμβουλευθεί. Σήμερα, τα πράγματα

54. E. Durkheim, *ό.π.*, σελ. 439.

55. *Ό.π.*, σελ. 435.

56. *Ό.π.*, σελ. 222-223 και *σποράδη*.

Όσα παρουσιάζει ο E. Durkheim ε-

πιτρέπουν μια ερμηνεία περισσότερο ψυχολογική και κατά συνέπεια περισσότερο εμβαθυμένη από τη δική του.

προχώρησαν αρκετά ώστε να μπορούμε να εκτιμήσουμε το ρόλο που καλούνται να παίξουν τα συνδικάτα.

Βλέπουμε ξεκάθαρα τώρα ότι το προλεταριάτο δεν θα κατορθώσει να χειραφετηθεί από κάθε μορφή εκμετάλλευσης αν συγκροτηθεί στο πρότυπο των παλαιών τάξεων, αν θητεύσει στο σχολείο της αστικής τάξης —όπως θήτευσε αυτή η τελευταία στο σχολείο των ευγενών— αν εφαρμόσει στις καινούργιες του ανάγκες παλιές πολιτικές συνταγές, αν καταλάβει τις δημόσιες εξουσίες για να σφετερισθεί το κέρδος — όπως έκανε σε όλες τις χώρες η αστική τάξη.

Εάν, όπως λέει ο Μαρξ, οι προλετάριοι δεν μπορέσουν να ιδιοποιηθούν τις κοινωνικές παραγωγικές δυνάμεις παρά μόνον καταργώντας «τις μεθόδους που τους έδιναν ένα μέρος του εισοδήματος και κατά συνέπεια... όλο το υπάρχον καθεστώς κατανομής των εισοδημάτων» πώς μπορεί να γίνει αποδεκτό ότι θα κατορθώσουν να διατηρήσουν την πεμπτούσια του αστικού τρόπου ιδιοποίησης, δηλαδή τις παραδοσιακές μορφές διακυβέρνησης; Ένα παρόμοιο συμπέρασμα θα αποτελούσε άρνηση ολόκληρου του ιστορικού υλισμού. Τέλος, πώς θα εξαφανισθεί η διαφοροποίηση ανάμεσα σε κυβερνώντες και κυβερνωμένους αν δεν υπάρχουν στην κοινωνία αρκετά αναπτυγμένες δυνάμεις, ικανές να αποτρέψουν την επιστροφή στο παρελθόν;

Η προλεταριακή δράση έναντι του κράτους είναι διττή: οφείλει να παλέψει στη συνάφεια των υπαρκτών σχέσεων πολιτικής οργάνωσης για την επίτευξη ευνοϊκής, ως προς την ανάπτυξή του, κοινωνικής νομοθεσίας — πρέπει να χρησιμοποιήσει όση επιρροή διαθέτει, είτε στην κοινή γνώμη είτε στην εξουσία, ώστε να καταργήσει τις υπάρχουσες σχέσεις πολιτικής οργάνωσης, να αναλάβει από το κράτος και από την κοινότητα μία προς μία όλες τις δικαιοδοσίες τους κι έτσι να εμπλουτίσει τους προλεταριακούς οργανισμούς που δημιουργούνται τώρα και κυρίως τα συνδικάτα.

Το προλεταριάτο πρέπει να εργασθεί από τώρα για τη χειραφέτησή του και αυτό προς κάθε κατεύθυνση που δεν αφορά στα εσωτερικά του. Μέσα από την κίνηση και τη δράση πρέπει να κατακτήσει τη νομική και πολιτική του ικανότητα. Ο πρώτος κανόνας ρύθμισης της συμπεριφοράς του είναι: να παραμείνει αποκλειστικά εργατικό, υπό

την έννοια ότι αποκλείει την καθοδήγηση των διανοουμένων, αποφεύγοντας έτσι την παλινόρθωση των ιεραρχιών και τη διαίρεση του σώματος των εργαζομένων. Ο ρόλος των διανοουμένων είναι ρόλος επικουρικός: μπορούν να χρησιμοποιηθούν σαν υπάλληλοι των συνδικάτων· σήμερα δεν έχουν κανένα χάρισμα για να ηγηθούν στο προλεταριάτο που άρχισε να συνειδητοποιεί την ύπαρξή του και να συγκροτεί τη δική του οργάνωση.

Η εξέλιξη του προλεταριάτου συνεπάγεται ισχυρή ηθική πειθαρχία ασκούμενη επί των μελών του: το ίδιο μπορεί να την ασκήσει μέσα από τα συνδικάτα, που προορίζονται να εξαλείψουν όλες τις κληρονομημένες από την αστική τάξη μορφές συσσωμάτωσης.

Για να συνοψίσω το σύνολο της σκέψης μου σε μια πρόταση, θα 'λεγα, ότι ολόκληρο το μέλλον του σοσιαλισμού στηρίζεται στην αυτόνομη ανάπτυξη των εργατικών συνδικάτων.

Μετάφραση: Σταύρος Κωνσταντακόπουλος

